

طراحی الگوی آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش آموزان دوره متوسطه

محسن دیبایی صابر^۱، رضا میرعرب رضی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۲/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۷/۱۱

چکیده

پژوهش حاضر با هدف طراحی الگوی آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش آموزان دوره متوسطه انجام شد. رویکرد حاکم بر پژوهش، کیفی و مبتنی بر نظریه داده بنیاد است. جامعه اطلاعاتی پژوهش شامل، متخصصان حوزه جامعه شناسی، برنامه‌ریزی آموزشی و همچنین صاحب‌نظران حوزه برنامه‌ریزی درسی بودند. بیست و یک نفر نمونه به شیوه هدفمند انتخاب و با آنان مصاحبه درحد اشباع انجام شد. ابزار گردآوری داده، فرم مصاحبه نیمه ساختاریافته بود. داده‌های حاصل از مصاحبه به منظور دریافت معانی نهفته بر حسب رهیافت گلیزری کد گذاری باز، محوری و انتخابی تجزیه و تحلیل شد. جهت تأمین اعتبار یافته‌ها از روش بازبینی اعضا و برای افزایش پایایی از روش‌های؛ اجرای فرایند نظام مند ثبت، ضبط و نوشتن داده‌ها، استفاده شد. نتایج پژوهش نشان داد الگوی آموزش و توسعه سواد اجتماعی دانش آموزان دوره متوسطه از یازده مولفه؛ اعتماد اجتماعی، پاسخگویی اجتماعی، سلامت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، هویت اجتماعی، دانش اجتماعی، ارزش محوری اجتماعی، قانون مندی اجتماعی، وحدت اجتماعی، سرمایه عاطفی و تعهد اجتماعی تشکیل شده است.

واژه های کلیدی: آموزش، توسعه، سرمایه اجتماعی، مولفه، نظریه داده بنیاد.

---

^۱ - نویسنده مسئول استادیار و عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه شاهد (m.dibaei1359@gmail.com)

(شماره تماس ۰۹۱۲۷۵۰۹۹۵۳)

^۲ - استادیار رشته برنامه ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشگاه مازندران (reza.mirarab@gmail.com)

مقدمه

در دهه ۱۹۶۰ اقتصاددانان به ارزش سرمایه جدیدی و اهمیت آن برای توسعه اقتصادی پی بردند و مفهوم جدیدی تحت عنوان "سرمایه انسانی" در ادبیات توسعه اقتصادی مطرح شد. آنان بیان کردند که سرمایه انسانی می تواند بهره‌وری نیروی کار را بالا ببرد و از طریق دسترسی به دانش، بهداشت، تغذیه بهتر و افزایش مهارت می‌تواند بهره‌وری و سایر عوامل تولید را بالا برده و رشد و توسعه اقتصادی را به ارمغان آورد. در این دهه بیشتر اقتصاددانان معتقد بودند که کمبود سرمایه‌گذاری در سرمایه‌های انسانی عامل اصلی نازل بودن سطح رشد اقتصادی در کشورهای در حال توسعه است و تا زمانی که این کشورها علوم، دانش و سطح مهارت‌های حرفه‌ای را ارتقاء نداده‌اند، بازدهی، کارایی نیروی کار و سرمایه در سطح نازلی باقی می‌ماند و رشد اقتصادی با کندی و با هزینه‌های سنگین صورت می‌گیرد (پولاتکن و بالسی، ۲۰۱۹).

این تحولات تا آنجا ادامه داشت که در اواخر دهه ۱۹۹۰ عاملی تحت عنوان سرمایه اجتماعی مطرح شد چرا که در این دوره اقتصاددانان مشاهده کردند که با وجود انباشت سطوح یکسانی از سرمایه‌های انسانی، فیزیکی و طبیعی در برخی از کشورها، آنها به سطوح متفاوتی از توسعه دست یافته‌اند. از این رو، توجه آنان به عاملی جلب شد که عامل اصلی سطوح متفاوت در میزان توسعه یافتگی کشورها بوده است و آن عامل را سرمایه اجتماعی نامیدند (شعبانی و همکاران، ۲۰۱۳: ۲۷). با توجه به اینکه آموزش و پرورش به عنوان نهاد فرهنگی و اجتماعی، نقش اساسی و بی‌بدیل در تربیت نیروی انسانی و تولید سرمایه اجتماعی و فرهنگی ایفا می‌کند و در فرایند رشد و تعالی کشور اثرگذار است - به گونه‌ای که آینده کشور در آئینه آموزش و پرورش امروز قابل مشاهده است - می‌توان گفت آموزش و پرورش یکی از مهمترین نهادهایی است که در شکل‌گیری، توسعه و انتقال سرمایه اجتماعی در یک جامعه نقش بسزایی دارد زیرا فرآیند جامعه‌پذیری هر فردی در سطوح متفاوت از نهاد آموزش و پرورش می‌گذرد و این امر در وضعیت سرمایه اجتماعی جامعه بسیار تأثیرگذار است. بر این اساس انتظار بر این است که ارتقای تحصیلات و سرمایه انسانی بر سرمایه اجتماعی تأثیر مثبت و فزاینده‌ای داشته باشد. از طریق آموزش می‌توان بسیاری از اهداف اجتماعی را به دست آورد که منجر به ارتقاء سرمایه اجتماعی می‌گردد؛ هانگ (۲۰۰۹) در این خصوص معتقد است به منظور ایجاد سرمایه اجتماعی، به یک نظام آموزشی جامع نیاز است. چرا که افراد در آموزش پایه، انعطاف پذیرترند و آسان‌تر می‌توان هنجارها و ارزش‌های مثبت را در آنها ایجاد کرد و شخصیت آنها را شکل داد (هانگ، ۲۰۰۹)؛ نقل از دهقانی و فرجی، (۱۳۹۶). بدین ترتیب یکی از مفاهیم اساسی که در چند دهه گذشته در نظام آموزشی کشورها مورد توجه قرار گرفته، مفهوم سرمایه اجتماعی^۲ است. سرمایه اجتماعی به دلیل برخورداری از ویژگی‌هایی چون آگاهی، اعتماد و همکاری متقابل و مشارکت اجتماعی می‌تواند در تسهیل روابط مبتنی بر احترام و در نهایت تشکیل و ساخت شهروندان فعال و قدرتمند نقش به‌سزایی داشته باشد (دینگ^۳، ۲۰۲۰). مفهوم سرمایه اجتماعی ابتدا توسط بوردیو^۴ مطرح شد. او سرمایه اجتماعی را ماحصل منابع در دسترسی می‌داند که از طریق

¹ - Polatcan & Balci

² - social capital

³ - Ding

⁴ - Pierre Felix Bourdieu

روابط شبکه‌های مستحکم نهادینه شده است؛ شبکه‌ای که هر یک از اعضای از پشتیبانی سرمایه جمعی برخوردار است (تینکلر^۱، ۲۰۲۰). سرمایه اجتماعی محصول نوعی سرمایه‌گذاری فردی یا جمعی، آگاهانه یا ناآگاهانه است که به دنبال تثبیت یا باز تولید روابط اجتماعی است که مستقیماً در کوتاه مدت یا بلند مدت قابل استفاده است (گولتکین^۲، ۲۰۱۹). بورديو معتقد است، تشکیل و اثر بخشی سرمایه اجتماعی، تابع عضویت در یک گروه اجتماعی است که اعضای آن مرزهای گروه را از طریق مبادله اشیا و نمادها، ایجاد کرده‌اند. در واقع فرد با عضویت در گروه، در مالکیت شبکه بادوامی از روابط نهادی شده میان افراد شریک می‌شود (دینگ، ۲۰۲۰). با توجه به اینکه فرآیند جامعه‌پذیری هر فردی در سطوح متفاوت از نهاد آموزش و پرورش رسمی می‌گذرد و این امر در وضعیت سرمایه اجتماعی جامعه بسیار تأثیرگذار است آموزش و پرورش به عنوان مهم‌ترین نهاد متولی تعلیم و تربیت رسمی کشور در شکل‌گیری، پرورش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان نقش بسزایی بر عهده دارد. در نظام آموزش و پرورش رسمی این مفهوم در قالب تعاملات و روابط دانش‌آموزان در محیط آموزشی به عنوان یکی از پیامدهای برنامه درسی پنهان مطرح شده است. متخصصان مختلف از قبیل وری، کلیفتون و رابرتز (۲۰۰۱) معتقدند که دانش‌آموزان حداقل از سه نوع سرمایه برخوردارند که می‌توانند از آنها برای رسیدن به اهداف آموزشی خود و موفقیت تحصیلی استفاده کنند: الف) سرمایه مالی که شامل پولی است که از سوی خانواده آنها برای پرداخت هزینه‌های تحصیلی مثل خرید کتاب و غیره سرمایه‌گذاری می‌شود ب) سرمایه انسانی که شامل توانایی و انگیزش دانش‌آموزان و معلمان می‌شود ج) سرمایه اجتماعی که از طریق تعامل بین دانش‌آموزان و معلمان در جریان فرآیند یادگیری حاصل می‌شود.

پوتنام (۲۰۰۰) معتقد است سرمایه اجتماعی به طور مثبت به توانایی سازمان مربوط است و موجب، انعطاف‌پذیری، اداره کار گروهی و توسعه‌ی سرمایه فکری می‌شود و هر جا سرمایه اجتماعی بیشتری وجود دارد می‌توان انتظار داشت سطح بالاتری از عملکرد تحقق یابد. ناهاپیت و گوشال (۱۹۹۸) نیز سرمایه اجتماعی را برای ترویج دانش ضروری می‌دانند و اعتقاد دارند سرمایه اجتماعی منبع مهمی است که موجب می‌شود افراد باهم کار کنند و وقتی یکدیگر را می‌شناسند و درک می‌کنند به همدیگر اعتماد و احساس نزدیکی کنند. در نتیجه کارآمدتر و اثربخش باشند. آنان عقیده دارند سازمانهایی که دارای سطح بالایی از سرمایه اجتماعی‌اند احتمالاً از رقبایی که سطح پایین‌تری از سرمایه اجتماعی دارند، موفق‌ترند. یکی از سازمانهای اصلی ایجاد، توسعه و ظرفیت‌سازی سرمایه اجتماعی در سطح جامعه، نظام آموزش و پرورش می‌باشد. از نظر پوتنام (۲۰۰۰) کوتاهی نظام آموزش و پرورش در مسیر ایجاد، تولید و افزایش کیفیت سرمایه اجتماعی جامعه به عدم اثربخشی و ناکارایی نهاد آموزش و پرورش در پیشبرد برنامه‌های توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی کشور منجر خواهد شد. دستیابی به توسعه اقتصادی، سیاسی و فرهنگی در هر کشوری، نیازمند نظام آموزش پویا و کاراست. اگر نظام آموزش و پرورش بتواند وظایف بنیادی خود را در زمینه دانش‌آفرینی، پرورش نیروی انسانی و پیشبرد برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی به خوبی انجام دهد، می‌توان چشم داشت که کشور در راستای توسعه پایدار پیشرفت کند (مرجایی، ۱۳۸۳). با توجه به اینکه نتایج پژوهش مختلف از قبیل (وانیچواتانا^۳، ۲۰۱۹) و (لینت و گوپتا^۱، ۲۰۲۰) نشان می‌دهند که حدود

¹ - Tinkler

² - Gultekin

³ - Vanichvatana

۷۰ درصد یادگیری‌ها در نظام‌های آموزشی از طریق ارتباطات و تعامل‌های غیررسمی روی می‌دهد، می‌توان نتیجه گرفت در چارچوب نظام آموزش و پرورش وجود سرمایه اجتماعی بین دانش‌آموزان می‌تواند به طور رسمی و یا غیررسمی، آثار فشارهای تحصیلی را با افزایش اعتماد و روابط متقابل کاهش دهد و از طرف دیگر، احترام متقابل و عزت نفس و در نتیجه رضایت تحصیلی را در میان دانش‌آموزان افزایش دهد. همچنین در صورت وجود سرمایه اجتماعی، دانش‌آموزان در قالب چارچوب‌های ارتباطی و پیوندهای اجتماعی - که در جریان تعاملات اجتماعی به وجود می‌آید- قابلیت‌های یادگیری خود را افزایش می‌دهند و در عین به دست آوردن رضایت خود، از اعتماد اجتماعی که در شبکه‌های ارتباطی آنها به وجود آمده است، برخوردار می‌شوند و لذا قدرت سازگاری آنها با وضعیت تحصیلی و موقعیت اجتماعی آنها افزایش یافته و بدین ترتیب از لحاظ روانی از آرامش و آسایش مطلوبی برخوردار خواهند بود. بر این اساس سرمایه اجتماعی و پرورش آن در دانش‌آموزان به عنوان یکی از کارکردهای آموزش و پرورش در اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش ایران نیز مورد توجه و تاکید قرار گرفته است به طوری که در مقدمه سند تحول بنیادین آموزش و پرورش عرصه تعلیم و تربیت از مهم‌ترین زیرساخت‌های تعالی همه جانبه کشور و ابزار جدی برای ارتقای سرمایه انسانی شایسته کشور در عرصه‌های مختلف تلقی شده و تحقق آرمان‌های متعالی انقلاب اسلامی ایران مانند احیای تمدن عظیم انسانی، حضور سازنده فعال و پیشرو در میان ملت‌ها و کسب آمادگی برای برقراری عدالت و معنویت در جهان در گرو تربیت انسان‌های عالم، متقی و ازاده دانسته و از آنها به عنوان سرمایه انسانی متعالی نامبرده شده است و در بند ده راهبردهای کلان و راهکار هشت بر ارتقای جایگاه نظام تعلیم و تربیت کشور به عنوان مهم‌ترین نهاد تربیت نیروی انسانی و مولد سرمایه اجتماعی تاکید شده است. (سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ۱۳۹۵: ۷). علاوه بر این بسیاری از متخصصان تعلیم و تربیت معتقدند که محیط‌های آموزشی چالش برانگیز و در عین حال حمایت‌کننده سبب تسهیل در فرایند موفقیت تحصیلی دانش‌آموزان می‌شوند. به همین جهت زمانی مدارس می‌توانند غنی باشند که روابط اجتماعی موجود در آنها از یک سو دانش‌آموز را به چالش فکری و علمی بکشاند و از سوی دیگر حمایت اجتماعی فراوانی برای دانش‌آموز فراهم کند و این نوع روابط اجتماعی بر رفتار دانش‌آموز و عملکرد او تاثیر مثبت فراوانی دارد این در حالی است که نتایج پژوهش مختلف از قبیل (دینگ، ۲۰۲۰)، (قیاسی و همکاران، ۱۳۹۸)، (آقامیرزایی و همکاران، ۱۳۹۷)، (مهرگان و دلیری، ۱۳۹۴)، (مزیدی و همکاران، ۱۳۹۲)، (شعبانی و همکاران، ۱۳۹۲)، (مرادیان سرخکلاهی، ۱۳۹۱) نشان می‌دهد وضعیت سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان متفاوت است. علاوه بر این بررسی نتایج بدست آمده از پیمایش ملی ارزشها و نگرش‌های ایرانیان که در سال ۱۳۸۲ در مرکز استانهای کشور انجام شده است نشان - دهنده سطح پایین سرمایه اجتماعی است.

با توجه به اینکه امروزه سرمایه اجتماعی نقشی بسیار مهم‌تر از سرمایه فیزیکی و انسانی در سازمانها و جوامع ایفا می‌کند (نصر اصفهانی و همکاران، ۱۳۹۵) و شبکه‌های روابط جمعی و گروهی، انسجام بخش میان انسانها، سازمانها، سازمانها با انسانها و سازمانها با سازمانها می‌باشد و در غیاب آن سایر سرمایه‌ها اثربخشی خود را از دست می‌دهند (پولاتکن و بالسی، ۲۰۱۹)، (ریان و بریان، ۲۰۱۹، ۲) (نصر اصفهانی و همکاران، ۱۳۹۵) و با توجه

¹ - Lindt & Gupta

² - Ryan & Brian

به اینکه سرمایه اجتماعی هم بر روابط بین دانش‌آموزان و اعتماد آنها تاثیر دارد و هم می‌تواند در موفقیت تحصیلی آنها موثر باشد (لینت و گوینا، ۲۰۲۰) (ریان و برایان، ۲۰۱۹) لازم است آموزش و پرورش به عنوان متولی تعلیم و تربیت رشد و پرورش این سرمایه را در دانش‌آموزان پیش از پیش مورد توجه قرار دهد. آنچه مسلم است این است که آموزش و پرورش و عناصر آن از قبیل برنامه درسی، کتاب، شیوه تدریس، معلم و فضای اجتماعی - روانی حاکم بر کلاس درس و مدرسه می‌توانند نقش مهمی در ایجاد و تقویت سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان ایفا کنند. بر اساس بررسی‌های محقق تاکنون پژوهشی در خصوص تدوین مدلی به منظور آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه انجام نشده است. بر این اساس این امر مورد توجه محقق قرار گرفته است و به دنبال پاسخگویی به این سوال هستیم که الگوی آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه دارای چه مولفه‌هایی می‌باشد؟

روش پژوهش:

رویکرد حاکم بر پژوهش حاضر، از نوع کیفی می‌باشد. یکی از انواع مختلف راهبردهای پژوهش کیفی، روش نظریه داده بنیاد است که به واسطه‌ی برخی ویژگی‌های خاص^۱ آن در این پژوهش مورد توجه قرار گرفته است. جامعه اطلاعاتی پژوهش شامل، متخصصان حوزه جامعه‌شناسی، برنامه‌ریزی آموزشی و برنامه ریزی درسی هستند. این افراد شناسایی و در خصوص طراحی الگوی آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان با آنان مصاحبه شد. این افراد به روش هدفمند ملاک‌محور انتخاب شدند. در این بخش محقق پس از مصاحبه با بیست و یک نفر به اشباع رسید و فرایند مصاحبه متوقف شد.

^۱ -نظریه داده بنیاد هم به عنوان روش پژوهش و هم به عنوان شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها مطرح است. در این پژوهش ما از نظریه داده بنیاد، به عنوان شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. علت این امر این است که بع توجه به اینکه مفهوم سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان، یک پدیده زنده است که دارای ماهیت کنشی و فرایند محور است که ممکن است افراد مختلف تجربیات و تعابیر متفاوتی از آن داشته باشند و از آنجا که مرور پژوهشات پیشین حکایت از ضعف نظریه‌های موجود در تبیین پدیده سرمایه اجتماعی دارد به منظور ایجاد یک شناخت که در برداننده نقشه جامعی از تجربیات افراد مختلف باشند باید از روشی استفاده کرد که بتواند این جامعیت را تحت پوشش قرار دهد. برای رسیدن به این مهم در این پژوهش از رهیافت استقرایی استفاده شده است.

جدول ۱: مشخصات مشارکت کنندگان در پژوهش

کد مصاحبه شوندهگان	مدرک تحصیلی	تعداد	دانشگاه محل خدمت
۰۴-۰۳-۰۲-۰۱	دکتری	۱۳	دانشگاه تهران
۰۷-۰۶-۰۵	دکتری	۳	دانشگاه قم
۱۴-۱۳-۱۲-۱۱-۱۰-۹-۰۸	دکتری	۱	دانشگاه شاهد
۱۸-۱۷-۱۶-۱۵	دکتری	۴	دانشگاه پیام نور تهران
جنسیت مشارکت کنندگان در پژوهش			
		۴	زن
		۱۷	مرد
رشته تحصیلی مشارکت کنندگان در پژوهش			
		۴	جامعه شناسی
		۶	برنامه ریزی آموزشی
		۹	برنامه ریزی درسی
		۲	مدیریت آموزشی

ابزار گردآوری اطلاعات در این پژوهش مصاحبه نیمه ساختاریافته بوده است (کوربین و اشتراوس، ۱۲: ۱۹۹۰). مصاحبه با گروه‌های مختلف، تا حد اشباع پیش برده شد. در خصوص روش تجزیه و تحلیل اطلاعات، با توجه به اینکه نظریه برخاسته از داده‌ها هم به عنوان روش پژوهش و هم به عنوان شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها مطرح است. در این پژوهش از نظریه برخاسته از داده‌ها به عنوان شیوه تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده شد. در بررسی نتایج مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته و تحلیل محتوا به منظور پی بردن به معانی و مضامین نهفته از رهیافت گلگیری استفاده شد و داده‌های حاصل از مصاحبه به صورت کدگذاری باز و کدگذاری محوری و کدگذاری انتخابی طبقه‌بندی شدند. علاوه بر این در این پژوهش برای بررسی اعتبار پژوهش از روش بازبینی اعضا استفاده شد. بدین ترتیب که از هشت نفر از مصاحبه‌شوندگان تقاضا شد تا نسبت به دریافت محقق از صحبت‌های خود بازخورد ارائه دهند و نظرات خود را درباره مفاهیم و ابعاد مصاحبه‌ها بیان نمایند. همچنین به منظور بررسی پایایی پژوهش با توجه به اینکه در این پژوهش برای سوال پژوهش از مصاحبه به عنوان ابزار اصلی گردآوری داده‌های کیفی استفاده شد، برای افزایش پایایی پژوهش از روش‌های زیر استفاده شد:

اجرای فرایند نظام‌مند ثبت، ضبط و نوشتن داده‌ها (ضبط صدا، پیاده‌سازی مصاحبه و نگارش داده-های شفاهی) در تمامی مصاحبه‌ها.

تحلیل سیستماتیک و روش‌مند داده‌ها و استخراج منطقی مقولات و مفاهیم انتزاعی کلان‌تر بر مبنای روش کدگذاری

جدول شماره ۲: کد گذاری باز، محوری و انتخابی شناسایی شده

دگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
اعتماد اجتماعی	حمایت اجتماعی	همه دانش آموزان به یک شکل رفتار نمی کنند باید یادگیرند با همه به طور مناسب رفتار کنند
		آموزگاران باید الگوی رفتاری مناسب برای آنان دانش آموزان باشند
		دانش آموزان در جریان درس خواندن و یادگیری باید احساس سلامت، ایمنی و حمایت کنند
		معلم باید با دانش آموزان طوری برخورد کند که آنها احساس کنند فضای کلاس درس مثبت و حمایتگرانه باشد
	خود اجتماعی	این خیلی مهم است که دانش آموز احساس کند که به عقایدش بها می دهند
		ما باید دانش آموزان را تشویق کنیم تا در خصوص مسایل مختلف در کلاس صحبت کنند، نظر بدهند
		تلاش دانش آموز برای تغییر دادن نگرش ها، باورها، ادراک ها یا رفتارهای یا افراد دیگر توسط معلم تمجید شود
		وقتی معلم تلاش می کند تا دانش آموزان را وادار کند به یک شیوه معینی همیشه رفتار کنند هویت و خود واقعی این دانش آموزان را از بین می ببرد
		معلمان در برخورد با دانش آموز از استدلال و واقعیت های منطقی برای قانع کردن دانش آموز استفاده کنند نه از تحکم و تحقیر
		برانگیختن شور و شوق دانش آموز با توسل به ارزش ها و اندیشه های مورد قبول اون از روش های مقبول برای آموزش نحوه نفوذ دانش آموز در دیگران است
	شناخت اجتماعی	مسایل روز جامعه باید با دانش آموزان توی کلاس طرح بشه تا آنها در این خصوص بینشی کسب کنند
		شما الان از دانش آموز متوسطه در خصوص بروجام و پسابرجام سوال بپرسید ببینید چقدر اینها اطلاع دارند
		دانش آموزان به پشتوانه اطلاعات جالب و بروزی که در مدرسه دریافت می کنند می توانند در خصوص مسایل جامعه در موقعیت های مختلف اظهار نظر کنند
		مدارس و معلمان در خصوص هدف گزینی فعالیتهای آموزشی باید تدوین اهداف آموزشی برای زندگی امروز را مد نظر قرار بدهند
زمانی که افراد از مسائل اجتماعی آگاه نمیشوند یا از ابزار موجود جوابگویی به این مشکلات بیخبرند، قاعدتاً فرصتهای مشارکت اجتماعی هم پایتتر خواهد بود.		
معلم باید دانش آموزان را تشویق کند بخشی از وقت روزانه خودشان را صرف مطالعه ی کتاب غیردرسی و روزنامه و شرکت در گروههای اجتماعی کنند		
پاسخگویی اجتماعی	مسئولیت پذیری	دانش آموزان را طوری آموزش داد تا در برابر رفتار خودشان در مدرسه و حتی بیرون از مدرسه پاسخگو باشند
		دانش آموزان ما الان یاد نگرفته اند که سود و زیان فعالیت های خودشان را قبل از عمل بسنجند
		یکی از علت های اینکه ترک تحصیل و افت تحصیلی این است که بچه های ما در قبال زحمات معلم خودشان را مسئول نمی دانند
		ما الان در مدارس مسئول نظم، مسئول اداره مدرسه، مسئول نظافت مدرسه، مسئول تدریس داریم این وسط کسی که مسئولیتی نداره دانش آموزه
	نبود روحیه همکاری در بین مسئولین و انتقال این روحیه به دانش آموزان باعث شده دانش آموزان ما در مدرسه احساس مسئولیت نکنند	
	دانش آموزان باید طوری تربیت بشوند که یکایک آنها در قبال وظیفه خود احساس مسوولیت کرده و به جامعه پاسخگو باشند	

	همگرایی اجتماعی	آموزش ما مبتنی بر این باشد که دانش‌آموز به جای اینکه توجه خود را صرفاً بر منافع فردی خودشان معطوف کند توجه آنها مبتنی بر کل جامعه باشد
		آموزش خانواده‌ها باید مبتنی بر این اصل باشد که در برابر رفتارهای داخل و خارج از خانه خود را مسئول بدانند
		مدرسه و خانواده در آموزش ارزشها باید همسو و هم جهت باشند و همدیگر را تقویت کنند

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
دانش اجتماعی	اطلاعات	خانواده و مدرسه باید اطلاعاتی صحیحی را در خصوص نقش و کارکردشون به دانش‌آموز ارائه بدهند
		خانواده فکر میکنند نقش تربیتی بر عهده مدرسه است و به بچه‌ها هم این فکرشن را القا می‌کند
		وقتی ما در مقابل رفتارهای اجتماعی بچه‌ها مون بهشون می‌گیم تو مدارس چی به شما یاد می‌دهند یعنی داریم به اونها ادرس غلط می‌دهند
		هر جقدر شناخت مدرسه و خانواده از همدیگر بیشتر و کامل تر باشد مطمینا کمک بهتر و مفیدتری هم می‌تونند به همدیگر بدهند
	نگرش‌ها	دوگانگی و تعارض در نگرشها و قواعد رفتاری بین خانه و مدرسه، فرایند جامعه‌پذیری و درونی کردن ارزشها را با اختلال مواجه میکند
		معرفی و ارائه نگرش‌ها و باورها متناقض موجبات سردرگمی و تردید دانش‌آموز نسبت به فرهنگ حاکم بر جامعه فراهم می‌آورد
		این سرگردانی، اضطراب، تردید، عدم اعتماد، بی‌تفاوتی را که الان در این نسل مبینیم نتیجه عدم همخوانی و ناسازگاری هنجارها و ارزش‌هایی که در فرایند اجتماعی شدن و از طریق خانواده و مدرسه بچه‌ها یاد گرفته‌اند
		خانواده و مدرسه باید این دید را داشته باشند که مسئولیت آموزش ارزش‌ها وظیفه تمامی نیروهای تربیتی جامعه، یعنی خانواده، مدرسه و نهادهای گوناگون اجتماعی به صورت توأمان است
	هنجارها	بین خانواده و مدرسه در معرفی مطلوب‌ها و نامطلوب‌ها تضاد وجود دارد
		مدرسه و خانواده در معرفی هنجار مطلوب و نامطلوب باید اشتراک داشته باشند
		الان بین آنچه دانش‌آموزان در جریان زندگی خود آن انجام می‌دهند با آنچه که دیگر افراد و گروه یا جامعه از آنها انتظار دارند انجام دهند خیلی فاصله است
		الان دیگه این خانواده یا مدرسه نیست که تعیین میکنند دانش‌آموز ما چه باید بگوید و یا چی نگه؟ یا باید چگونه فکر کند یا چگونه رفتار کند؟
ارزش‌های مشترک	ایجاد هماهنگی و تعامل نزدیک بین آنچه مدرسه آموزش می‌دهد و آنچه در خانه‌ها کار می‌شود از جمله پیش‌نیازهای اساسی تعلیم و تربیت است	
	خانواده به منزله یک نظام عاطفی نیرومند و مدرسه به عنوان یک نظام آموزش رسمی باعث می‌شود اعمال و رفتار مطلوب یا نامطلوب هر یک از دانش‌آموزان در تأثیر و تأثر متقابل با دیگران قرار گیرد	

ارزش محوری		<p>وضعیت موجود هر جامعه ای نتیجه ی یادگیری دیروز افراد در خانه و مدرسه است و وضعیت فردای هر جامعه در نتیجه ی سرمایه گذاری هایی است که امروز روی دانایی افراد در خانه، مدرسه و جامعه انجام می شود</p>
		<p>خانواده و آموزش و پرورش جریان ارزش هایی را به نوجوانان انتقال می دهند، اگر ناهمسازی و اختلاف هایی در این ارزش ها وجود داشته باشد، فرد از نظر عاطفی و تکوین شخصیت آسیب می بیند</p>
		<p>زمانی بچه ها ان چیزی را که در مدرسه یاد می گیرند می توند بیرون از مدرسه استفاده کنند که بین این دم (خانه و مدرسه) بیشترین هماهنگی وجود داشته باشد</p>
پایبندی به ارزشها		<p>قبل از شروع سال تحصیلی خانه و مدرسه باید انتظاراتشان از همدیگر را روشن و شفاف با یکدیگر مطرح کنند و سعی کنند میزان این توافق را بالا ببرند</p>
		<p>خانواده و آموزش و پرورش در جریان جامعه پذیری افراد ارزش هایی را به نوجوانان انتقال دهند که خودشان در وهله اول در بعد عمل به اون پایبند هستند</p>
		<p>معلم و پدر و مادر بی نظم نمی توند مفهوم نظم را به دانش آموزان آموزش بدهند</p>
		<p>خانواده باید ارزش های مدرسه را بشناسد و مدرسه هم ارزش های خانواده ها را بشناسد و هر دو از دانش آموز بخواهند که این ارزش ها را در هر دو موقعیت پیاده کنند</p>

کدگذاری انتخابی	کدگذاری محوری	کدگذاری باز
سرمایه عاطفی	همدلی	دانش آموزان ما باید یادگیرند که در روابط اجتماعی بتوانند به خوبی، دیگران و موقعیتی که دیگران در اقرار دارند را درک کنند
		مدارس باید از طریق افزایش درک فرد با ارتقا آگاهی وی از خود و دیگران همدلی را به دانش آموزان آموزش بدهد
		وقتی مسئولیت پذیری و حساس و پاسخگو بودن دان شاموز زیاد میشه که احساس همدلی بیشتری بکنند
		الان یکی از علت های کمبود همدلی میان دانش آموزان همین افزایش رفتارهای پرخاشگرانه میان دانش آموزان مان است
	درک و احترام متقابل	ما باید به بچه ها یاد بدهیم که همدیگر را درک کنند به هم احترام بگذارند
		ما الان در مدارس به انش آموزان یاد نمیدیم که همدیگر را علی رغم اختلاف نظر تحمل کنند
		برنامه ها، اهداف و فعالیتها و تکالیف ما باید طوری طرح ریزی بشوند که بجای اینکه دانش آموزان را در مقابل هم قرار بدهد، در کنار هم قرار بدهند
		مورد احترام واقع شدن و احترام قایل شدن باید به صورت یک تعامل فرایندی در نظام آموزشی ما ارزش باشد
	همیاری	الان این طرح هایی مثل همیار پلیس پای ثابت آموزش و پرورش شده و می تونه بچه ها را برای حضور در اجتماع آماده کند
		طراحی فعالیتهایی جهت سهیم شدن در یک تولید ادبی، علمی مثل روزنامه دیواری، تجهیز کتابخانه، اداره کلاس درس که باعث با هم کار کردن دانش آموزان است باید در راس فعالیتهای فوق برنامه باشد
		محیط یاددهی باید طوری باشد که دانش آموزان بتوانند موقع نیاز، به هم کلاسی های خود اتکا کنند.
		محیط باددهی- یادگیری به جای نقش محوری و مرجع برای معلم، شاگردان بعنوان مراجع مهم و با ارزش به حساب می آیند.
تعهد بین فردی	افزایش مشارکت های داوطلبانه، ایجاد همدلی و برقراری نظم در جامعه و پایبندی به اصول جامعه در الان دانش آموزان ما نسبت به نقش خود در جامعه و تاثیر ان در روابط اجتماعی با دیگران آشنایی ندارند	
	هر چه دانش آموزان به طور داوطلبانه حس مسئولیت و وفاداری بیشتری به جامعه داشته باشند، ما نظام آموزشی و به تبع جامعه کارآمدتری خواهیم داشت	
	دانش آموزان باید تشویق بشوند تا بدانند که در آن موقعیت خاص دانش آموزی، دیگران از او چه انتظاراتی دارند و این انتظارات چه الزامات رفتاری برایشان از پی دارد.	
	در وهله اول باید بین کاری کنیم که دانش آموز بین زندگی فردی و زندگی تحصیلی خودش یک تعادلی برقرار کند	
تعهد اجتماعی	با دخالت دادن دانش آموزان در تصمیمات مدرسه میتونیم آنها را نسبت به برنامه هامون متعهد کنیم	
	داشتن آزادی عمل و استقلال دانش آموزان در مدرسه یکی از ضرورت ها این است که نظام آموزشی در سیاستگذاری های آموزشی به ان توجه کند	
	فعالیت مدرسه دانش آموز را تشویق کند نسبت به وظایف و رفتار اجتماعی خود، بدون وجود عامل کنترل خارجی حساس باشند و وظایف خود را به بهترین شکل ایفا کنند.	
	دانش آموزان باید تشویق بشوند تا نقشی را که به عنوان دانش آموز بر عهده دارند آشنا بشن و ان را خوب انجام بدهند	

		یکی از علت های بی انگیزه بودن دان شاموز امروزی این است که این نقش برای انها چالش برانگیز و هیجان انگیز نیست
		انتظارات نظام آموزش و باید و نیاید های مدرسه بدلیل جذاب نبودن و کسل بودن نهابنده نمیشن
		الان دانش آموزان ما در مدرسه مجبورند یکسری فعالیت های یکنواخت و تکراری انجام می دهند
	تعهد ارزشی	وقتی که دانش اموز دارای ارزشهای مناسب نباشد، احساس بیگانگی میکند و احساس هویت و اهمیت و عزت نفس خود را از دست میدهد.
		ما باید به دان شاموزانمان یاد بدهیم که منافع عمومی را بر منافع خصوصی خودشان ترجیح بدهند. ترویج این آموزش منجر به ترویج ایثار و فداکاری در جامعه می شود
		بدون یک نظام ارزشی نیرومند، دان شاموزان نمی توانند که یک جریان عمل و شیوه ی زندگی را انتخاب کند
	ما الان در سیاست گذاری و برنامه ریزی فرهنگی و آموزشی در نظام اوزش و پرورش ، بدون شناخت ارزش های جوانان و عوامل مرتبط با انها امکان پذیر نیست.	

جدول ۳- مولفه و خرده مولفه های الگوی آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش آموزان دوره متوسطه

خرده مولفه	مولفه
حمایت اجتماعی	اعتماد اجتماعی
خود اجتماعی	
شناخت اجتماعی	
مسئولیت پذیری اجتماعی	پاسخگویی اجتماعی
همگرایی اجتماعی	سلامت اجتماعی
رضایت درونی	
رضایت بیرونی	
ارتباطات	تعاملات اجتماعی
همراهی اجتماعی	
شناخت اجتماعی	
مشارکت اجتماعی	هویت اجتماعی
اطلاعات	
نگرش ها	
هنجارها	دانش اجتماعی
ارزش های مشترک	
پایبندی به ارزشها	
نهادینه سازی ارزشها	ارزش محوری اجتماعی
نقش پذیری	
تعهد پذیری	
انسجام اجتماعی	قانون مندی اجتماعی
توافق اجتماعی	
همدلی	
درک و احترام متقابل	وحدت اجتماعی
	سرمایه عاطفی

همیاری	تعهد اجتماعی
تعهد بین فردی	
تعهد فردی	
تعهد نقشی	
تعهد ارزشی	

بحث و نتیجه‌گیری:

هدف از این مطالعه طراحی الگوی آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه می‌باشد. بر اساس بررسی‌های محقق تاکنون پژوهشی که در آن به طراحی الگوی آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی به دانش‌آموزان پرداخته باشد انجام نشده است. بر این اساس هر کدام از مولفه‌هایی که در این پژوهش حاصل شده است در نوع خود کار بکر و تازه‌ای می‌باشد. دومین نوآوری این پژوهش در استفاده از روش نظریه داده بنیاد است. در پژوهش‌هایی که با موضوع سرمایه اجتماعی انجام شده است عمدتاً از روش پیمایشی استفاده شده است. در حالی که در این پژوهش از روش نظریه داده بنیاد -رهیافت استقرایی- استفاده شد. به عبارتی در این پژوهش با استفاده از یک دسته داده‌ها که از منابع اطلاعاتی مختلف؛ مصاحبه با برنامه‌ریزان -درسی، جامعه‌شناسان، برنامه‌ریزان آموزشی، گردآوری شده است، الگوی آموزش و توسعه سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه تدوین شده است.

بر اساس نتایج پژوهش مشخص شد الگوی آموزش و توسعه سواد اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه از دوازده مولفه؛ اعتماد اجتماعی، پاسخگویی اجتماعی، سلامت اجتماعی، تعاملات اجتماعی، هویت اجتماعی، دانش اجتماعی، ارزش‌محوری اجتماعی، قانون‌مندی اجتماعی، وحدت اجتماعی، سرمایه‌گذاری اجتماعی، سرمایه عاطفی و تعهد اجتماعی تشکیل شده است.

اولین مولفه آموزش سرمایه اجتماعی دانش‌آموزان دوره متوسطه، مولفه آموزش اعتماد اجتماعی است. این مولفه از سه خرده مولفه حمایت اجتماعی، خود اجتماعی و شناخت اجتماعی تشکیل شده است. در خصوص انطباق این یافته با سایر پژوهش‌ها همانطور که در بالا گفته شد بر اساس بررسی‌های محقق تاکنون پژوهشی در ایران با محوریت سرمایه اجتماعی با این مولفه‌ها و خرده مولفه‌ها انجام نشده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت اولین مولفه این پژوهش یعنی مولفه آموزش اعتماد اجتماعی با نتایج پژوهش (سیسیلیانو^۱، ۲۰۱۶)، (هینز^۲، ۲۰۱۰) همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت اعتماد یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی و اجتماعی در میان افراد، گروه‌ها و نهادهای اجتماعی است و در جریان تعاملات اجتماعی و کنش‌های متقابل بین افراد و گروه‌های اجتماعی، نقش مهمی را در ایجاد نظم و همبستگی اجتماعی و نیز حفظ آنها بر عهده دارد. در عین حال، اعتماد اجتماعی، از عناصر مهم در پذیرش و همدلی اجتماعی محسوب می‌شود و در عین حال، بسترساز تعاملات اجتماعی و کانون مفهوم سرمایه اجتماعی است. اعتماد اجتماعی در بین دانش‌آموزان مختلف می‌تواند به

¹ - Siciliano

² - Heyns

عنوان امری میانجی عمل کند و آنها را به سوی توافق سوق دهد و یا نقطه مقابل آن، عدم اعتماد می‌تواند شکاف بین آنها را شدت بخشیده و جامعه را با بحرانهای جدی مواجه سازد. بنابراین می‌توان از این مولفه (اعتماد اجتماعی) جهت ایجاد وفاق و همدلی در میان دانش‌آموزان استفاده و از این طریق سرمایه اجتماعی آنان را برای مواجه با افراد مختلف در جامعه تقویت و افزایش داد.

دومین مولفه آموزش سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه پاسخگویی اجتماعی است. این مولفه از خرده‌مولفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی و همگرایی اجتماعی تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت، دومین مولفه این پژوهش یعنی مولفه پاسخگویی اجتماعی با نتایج پژوهش (بوتما، ۲۰۲۰)، (کاهرمان، ۲۰۱۶)، (فولن و همکاران، ۲۰۱۵) همسو است.

در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت دانش‌آموزان بزرگترین سرمایه‌های انسانی هر جامعه به حساب می‌آیند؛ زیرا با به کارگیری علم و دانش و مهارت‌های آموخته شده می‌توانند گام‌های استواری در جهت تعالی و رشد و آبادانی جامعه بردارند. بنابراین، یکی از اهداف مهم نظام آموزشی، تربیت دانش‌آموزانی مسئولیت‌پذیر و پاسخگو است. توجه به این مسئله باعث می‌شود که روحیه تعهد و پاسخگویی و تلاش و پشتکار در دانش‌آموزان پرورش یابد و بدین ترتیب بتوانیم نیروهای فعال و مولدی را برای فعالیت در عرصه‌های مختلف اجتماع تربیت کنیم. آموزش پاسخگویی به دانش‌آموزان آنان را قادر می‌سازد که از خویشتن مراقبت کنند و در آینده به عنوان بزرگسالی پاسخگو، وظایف خویش را به عهده گرفته و در مقابل تصمیمات و اقدامات خود را در برابر جامعه پاسخگو بدانند. این در حالی است که در واقع بی‌مسئولیتی، ناتوانی در برقراری روابط سالم و محبت‌آمیز با دیگران، ناتوانی در تصمیم‌گیری، شکست‌های پیاپی تحصیلی، ترک تحصیل و مهم‌تر از همه روی آوردن به مصرف مواد مخدر، نوشیدنی‌های الکلی، پرخاشگری و بزهکاری و ... از عواقب عدم آموزش پاسخگویی به دانش‌آموزان است.

سومین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه سلامت اجتماعی است. این مولفه از خرده‌مولفه‌های رضایت‌درونی و رضایت بیرونی تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت سومین مولفه این پژوهش یعنی مولفه سلامت اجتماعی با نتایج پژوهش (اکون، ۲۰۲۰)، (مگسون و همکاران، ۲۰۱۴) همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت تجهیز دانش‌آموزان به سلامت اجتماعی باعث ایمنی آنها در برابر مشکلات می‌شود و آنان به راحتی می‌توانند با شرایط متغیر زندگی و رو به تکامل فناوری، با شیوه‌هایی که خانواده و جامعه آنان را مثبت می‌داند، انطباق یابند و نقشی مفید در جامعه داشته باشند. بنابراین افزایش سلامت اجتماعی باعث کاهش آسیب‌های اجتماعی می‌شود. همچنین با حصول نتایج این پژوهش می‌توان حساسیت و نگرانی مسؤولان را در قبال سلامت اجتماعی جوانان بیشتر کرد و سازمان‌ها و ارگان‌های ذیربط می‌توانند گام‌های مؤثری در جهت حفظ و ارتقای

1 - Bothma

2 - Kahraman

3 - Fullan et al

4 - Acun

5 - Magson et al

سلامت اجتماعی که در نهایت منجر به عملکرد بهتر فرد در جامعه می‌شود بردارند و به مداخلات فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی مناسب دست زنند، تا در سایه سلامت اجتماعی ناهنجاری‌ها و مشکلات اجتماعی کاهش یافته و روابط در لوای تصحیح شیوه‌های رفتاری بهبود یابد.

چهارمین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه، تعاملات اجتماعی است. این مولفه از خرده مولفه‌های ارتباطات و همراهی اجتماعی تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت چهارمین مولفه این پژوهش یعنی مولفه تعاملات اجتماعی با نتایج پژوهش (اکون، ۲۰۲۰)، (سومارنی و همکاران، ۲۰۱۵)، همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت صاحب‌نظران تعلیم و تربیت را محصول تعامل طبیعت، وراثت، محیط و تجربه دانسته‌اند. تجاربی که دانش‌آموز از محیط خود کسب می‌کند، ارتباط و تعامل او با محیط و بازخوردها و تأثیراتی که از آن دریافت می‌کند رشد و تکاملش را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین، هر چند برخی ویژگیها پایه و اساس ژنتیک در فرد دارند ظهور و بروز آنها وابسته به تعاملات اجتماعی است. در همین راستا، یکی از مهمترین فضاهایی که نوجوانان با آن دائم در ارتباط هستند مدرسه و محیط‌های آموزشی است. به عبارت دیگر، بخش وسیعی از رشد اجتماعی نوجوانان در دبیرستانها و هنرستانها در تعامل با دیگر دانش‌آموزان ایجاد می‌شود. با در نظر گرفتن این نکته که دانش‌آموزان دوره متوسطه بنا بر ویژگی‌های رشدی و اقتضات سنی ناشی از بلوغ و .... بیشتر با هم در تعامل هستند، انتظار می‌رود فرایند اجتماعی شدن آنها نسبت به دوره‌های قبل قدرتمندتر باشد و آنان بیشتر از این سرمایه برخوردار شوند. بر این اساس، نقش تعیین‌کننده محیط‌هایی که دانش‌آموزان در آن حضور می‌یابند، مشخص می‌شود. با توجه به اینکه اجتماعی شدن فرایندی است که در آن هنجارها، مهارت‌ها، انگیزه‌ها، نگرشها و رفتارهای فرد شکل می‌گیرد تا ایفای نقش کنونی یا آتی او در جامعه مناسب و مطلوب شناخته شود می‌توان گفت در این فرایند، اکتساب و به کارگیری مهارت‌های اجتماعی و چگونگی برقراری ارتباط و تعامل با دیگران، یکی از مؤلفه‌های اصلی سرمایه اجتماعی بخصوص در بین نوجوانان محسوب می‌شود.

پنجمین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه، هویت اجتماعی است. این مولفه از خرده مولفه‌های شناخت اجتماعی و مشارکت اجتماعی تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت پنجمین مولفه این پژوهش یعنی مولفه هویت اجتماعی با نتایج پژوهش (گولتکین، ۲۰۱۹)، (کاهرمان، ۲۰۱۶)، همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت هر چند پایه‌های اولیه هویت اجتماعی در خانواده شکل می‌گیرد، اما توسعه و تکامل این هویت در دوران نوجوانی و جوانی نیازمند منابع شناختی - مهارتی و فرصت‌هایی است که دسترسی به آنها از طریق شبکه روابط وسیعتر در دوران متوسطه و تجهیز دانش‌آموزان به سرمایه اجتماعی امکان‌پذیر است. در جوامعی که میزان سرمایه اجتماعی به هر دلیلی کاهش یابد، جوانان دچار نوعی حیرانی و سرگستگی در رویارویی با مسائل و پدیده‌های اجتماعی - روانی خواهند شد. بر این اساس با توجه به اینکه بستر اصلی شکل‌گیری هویت اجتماعی شبکه روابط و تعاملات با دیگران است سرمایه اجتماعی به عنوان منبع اصلی پیوند پویا و کارآمد بین افراد و گروهها در اجتماع، می‌تواند چشم‌اندازهای جدیدی پیرامون مباحث هویت پیش روی دانش‌

¹ - Acun

² - Sumarni et al

³ - Gültekin

آموزان بگشاید، به گونه‌ای که دیگر به صورت تک بعدی به هویت نگاه نکنند، بلکه آنرا در ابعاد مختلف به ویژه در ارتباط و سازگاری و همنوایی با دیگران تلقی کنند.

ششمین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه، دانش اجتماعی است. این مولفه از خرده مولفه‌های اطلاعات، نگرش‌ها و هنجارها تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت ششمین مولفه این پژوهش یعنی مولفه دانش اجتماعی با نتایج پژوهش (موزیز و همکاران^۱، ۲۰۱۹)، (گوکسل^۲، ۲۰۱۰)، همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت با توجه به اینکه دانش اجتماعی به معنی شناخت مردم و اعمال آنها است تجهیز دانش‌آموزان به این مولفه می‌تواند به آنها کمک کند تا مکانیسم خاص جهت درک حالت‌های درونی خود و دیگران پیدا کنند و از این طریق مانع از بروز کشمکش‌ها و تعارض‌های درونی و بیرونی شوند. به عبارت دیگر با توجه به اینکه زندگی روزانه مستلزم تعامل با دیگران و فکر کردن می‌باشد، به این معنا که فرد باید نوعی ارزیابی شناختی از موقعیت اجتماعی داشته باشد و بتواند بر این اساس ارتباط خود و دیگری را در بافت یا زمینه اجتماعی خاص آن در نظر بگیرد، به این منظور انسان باید بتواند برارزشیابی‌هایی از خود و دیگری به عنوان موجوداتی نیت مند و دارای تمایلات و باور دست یابد. از این رو بر این مهارت و دستیابی به آن به عنوان یک توانایی کلیدی جهت موفقیت در روابط زندگی اجتماعی امروزه انسانها یاد می‌شود.

هفتمین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه، ارزش‌محوری اجتماعی است. این مولفه از خرده مولفه‌های ارزش‌های مشترک و پایبندی به ارزشها و نهادینه سازی ارزشها تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت هفتمین مولفه این پژوهش یعنی مولفه ارزش‌محوری اجتماعی با نتایج پژوهش (یو و استروبین^۳، ۲۰۱۹)، (گولتکین، ۲۰۱۹)، همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت ارزش‌ها زیربنای هنجارها، نهادها و ساخت اجتماعی را تشکیل می‌دهند. چارچوبی هستند برای مشروع ساختن رفتارهای انسانی، ارزش‌ها به فرهنگ کلی و جامعه مفهوم و معنی می‌بخشند و وقتی مسئله 'فضاوت ارزشی' یا 'ارزشیابی اجتماعی' مطرح می‌شوند، عملاً مقایسه میان بهتر و بدتر صورت می‌گیرد. بر این اساس لازم است دانش‌آموزان با ارزش‌های موجود در زندگی از طریق فعالیت‌های مدرسه ای آشنا و نسبت به درونی سازی و نهادینه سازی آنها اقدام کنند.

هشتمین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه، قانون‌مندی اجتماعی است. این مولفه از خرده‌مولفه‌های نقش‌پذیری و تعهد‌پذیری تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت هشتمین مولفه این پژوهش یعنی مولفه قانون‌مندی اجتماعی با نتایج پژوهش (کاهرمان، ۲۰۱۶)، (جندرون و همکاران^۴، ۲۰۱۶) همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت گرچه نخستین محیطی که کودک با آن آشنا می‌شود محیط خانواده است و آن محیط او را در مسیر اجتماعی شدن و در مسیر این که زندگی اجتماعی را آغاز کند هدایت میکند، اما محیط خانواده محیطی کاملاً عاطفی است و لذا کودک با واقعیت‌های جامعه اش کمتر آشنا می‌شود در حالیکه نخستین محیطی که

¹ - Moses et al

² - Göksel

³ - Yu & Starobin

⁴ - Gendron et al

فرزندان ما با جامعه واقعی نزدیک و آشنا می‌شوند محیط مدرسه است. در محیط مدرسه است که دانش - آموزان همسن و سالان خود را در کنار مطالبات، نیازها و عواطف گوناگون و برای نخستین بار تنوع انسان‌ها و نیازها را مشاهده می‌کنند. با توجه به این که نیازها و مطالبات همه انسان‌ها تقریباً بی‌پایان است و امکانات و منابع در هر جامعه‌ای محدود است، اینجاست که تعارض مطالبات با امکانات موجود آغاز می‌شود و در چنین شرایطی است که آشنایی با قانون و قانون مداری باید از مدرسه آغاز و به موازات پیشرفت تحصیلی دانش‌آموز در نظام آموزشی به تدریج بر ابعاد، عمق و پایداری به ارزش‌ها - علی‌الخصوص ارزش‌های اجتماعی - تأکید شود.

نهمین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه، وحدت اجتماعی است. این مولفه از خرده مولفه‌های انسجام اجتماعی و توافق اجتماعی تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت نهمین مولفه این پژوهش یعنی مولفه وحدت اجتماعی با نتایج پژوهش (ریان و برایان، ۲۰۱۹)، (اوسموند^۱، ۲۰۱۷) همسو است. در خصوص تبیین این مولف می‌توان گفت کشور ما از جمله کشورهایی است که در آن مرزهای سیاسی بر مرزهای اجتماعی و فرهنگی منطبق نیست و به همین جهت گروه‌های قومی، نژادی و مذهبی زیادی را در خود جای داده است. به عبارت دیگر در ایران با گروه‌های قومی و مناطق مختلف جغرافیایی - فرهنگی روبه‌رو هستیم که بر پایه مشترکات نژادی، زبانی، ادبیات و یا حداقل سکونت یا، سنت‌ها ی فرهنگی و احساسات هویتی خاصی دارند که آنها را به عنوان گروه فرعی از جامعه بزرگ‌تر متمایز می‌کند. این گروه‌ها در مکان‌هایی از قبیل مدرسه دور هم جمع می‌شوند. دانش‌آموزان لازم است ضمن آشنایی با این گروه‌ها به سنت‌ها، باورها، آداب و رسوم این گروه‌ها احترام گذاشته با توجه به این احترام زندگی مسالمت‌آمیز در یک جامعه کوچکتر (مدرسه) را تمرین کنند.

دهمین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش، مولفه، سرمایه عاطفی است. این مولفه از خرده مولفه‌های همدلی، درک و احترام متقابل و همیاری تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش‌های خارجی می‌توان گفت یازدهمین مولفه این پژوهش یعنی مولفه سرمایه عاطفی با نتایج پژوهش، (کاهرمان، ۲۰۱۶)، (جندرون و همکاران^۲، ۲۰۱۶)، (کوک^۳، ۲۰۱۰) همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می‌توان گفت سرمایه عاطفی به عزت نفسی اطلاق می‌شود که بر پایه اعتماد به نفس، به فرد جرات و قابلیت انعطاف لازم برای تبدیل دانش و ارتباطات خود به فعالیت‌های موثر را می‌دهد. دانش‌آموزانی که از سرمایه عاطفی برخوردارند می‌توانند عواطف خود و دیگران را کنترل کرده، بین پیامدهای مثبت و منفی عواطف تمایز گذارند و از اطلاعات عاطفی برای راهنمایی فرایند اندیشه و اقدامات شخصی استفاده کنند. برخورداری از سرمایه عاطفی آنها را قادر می‌سازد خود را سریع‌تر با تغییرات ناگهانی و شرایط عدم اطمینان هماهنگ سازند و در ایجاد هنجارهایی مانند درک متقابل افراد از یکدیگر، اهمیت دادن به سایرین، افزایش احترام و ارزشمندی در افراد موفق عمل کنند. بنابراین می‌توان گفت که سرمایه عاطفی با ابعاد سرمایه اجتماعی بویژه بعد اعتماد که در بسیاری از منابع به عنوان مهمترین بعد سرمایه اجتماعی شناخته شده است، در تعامل است. چرا که از یک طرف در جامعه‌ای که اعتماد در آن تقویت شود، روندهای زندگی بهبود پیدا کرده، کارها

¹ - Osmond

² - Gendron et al

³ - Kwok

سریع تر انجام می گیرد و فرایندهای درون سازمانی به صورت موثرتر و کارا تر انجام می شود و از سوی دیگر، اعتماد می تواند حاصل سرمایه عاطفی افراد جامعه و تقویت آن باشد که روبرو را بر پایه اعتماد شکل می دهند و عملکرد آن را ارتقا می دهد.

یازدهمین مولفه سرمایه اجتماعی شناسایی شده در این پژوهش مولفه، تعهد اجتماعی است. این مولفه از خرده مولفه های تعهد فردی، تعهد بین فردی، تعهد نقشی و تعهد ارزشی تشکیل شده است. در خصوص انطباق این پژوهش با پژوهش های خارجی می توان گفت دوازدهمین مولفه این پژوهش یعنی مولفه تعهد اجتماعی با نتایج پژوهش (موزیز و همکاران^۱، ۲۰۱۹)، (الیوا و همکاران^۲، ۲۰۱۸)، (نمالیر^۳، ۲۰۱۵) همسو است. در خصوص تبیین این مولفه می توان گفت تعهد اجتماعی و مسئولیت پذیری دانش آموزان را می توان در ابعاد مختلف خانواده، مدرسه، جامعه مورد تبیین قرار داد. در بُعد خانواده می توان گفت خانواده، نهاد یا جایی است که تعهد اجتماعی و به دنبال آن مسئولیت پذیری به صورت واقعی شکل گرفته و نهادینه می شود. رفتارها و عملکردها در خانواده واقعی تر از جامعه و مدرسه است. بر این اساس بهتر می توان آن را ارزیابی و اصلاح کرد. خانواده در زمره ی گروه های غیر رسمی است که هدف عمده ی آن اجتماعی کردن است و به لحاظ دارا بودن ویژگی های گروه نخستین و ایجاد روابط چهره به چهره و صمیمانه بین اعضای خانواده و همچنین برانگیختن تعلقات شدید احساسی و عاطفی، بیشترین تأثیر را در پذیرش ارزش ها و الگوهای رفتار اجتماعی هدایت می کند.

در بُعد مدرسه با توجه به اینکه مدرسه نهادی است که رشد اجتماعی و مسئولیت پذیری در آن پرورش یافته و چکش کاری می شود، شرکت در فعالیت های درسی توسط دانش آموزان امری است که وظیفه ی رسمی آنان محسوب می شود. هر چقدر دانش آموزان بیشتر داوطلب شرکت در فعالیت های رسمی و غیررسمی موجود در مدرسه شوند، بیانگر تعهد اجتماعی بیشتر آنان است.

در بعد جامعه می توان گفت نمود عملی تعهد اجتماعی و مسئولیت پذیری دانش آموزان، در جامعه مشروعیت می یابد. رفتارها و عملکردهای دانش آموزان در امور جامعه و امور شهروندی موجب می گردد که آنان خودشان را محک بزنند. همچنین فرصتی فراهم می شود تا بهتر بتوان مهارت های اجتماعی را سنجید.

¹ - Moses et al

² - Alieva et al

³ - Namalır

منابع

- قیاسی مجتبی، سرلک احمد، غفاری هادی (۱۳۹۸). تاثیر متقابل سرمایه اجتماعی و سلامت در استان های کشور. مرکز بررسی های استراتژیک ریاست جمهوری. فصلنامه علمی مطالعات راهبردی سیاست گذاری عمومی. دوره ۹، ریال شماره ۲۱
- شعبانی، احمد؛ نخلی، سیدرضا؛ شیخانی، مصطفی (۱۳۹۲). اثر سرمایه اجتماعی بر توسعه انسانی مناطق ایران. فصلنامه علمی و پژوهشی برنامه ریزی و بودجه. سال ۱۸. شماره ۲. صص ۱۶۱-۱۲۷.
- مهرگان، نادر؛ دلیری، حسن (۱۳۹۴). بررسی ارتباط میان سرمایه اجتماعی و توسعه انسانی در استان های ایران. فصلنامه پژوهش های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار). سال پانزدهم. شماره دوم. صص ۱۳۶-۱۱۷
- مرادیان سرخکلایی، منور؛ افتخار اردبیلی، حسن؛ نجات، سحرناز (۱۳۹۱). سرمایه اجتماعی دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران در سال ۱۳۹۰. مجله علوم پزشکی رازی. دوره ۱۹. شماره ۱۰۲.
- آقامیرزایی، طاهره؛ اقاتبار رودباری، جمیله؛ رحیم پور کامی، باقر؛ صالحی عمران، ابراهیم (۱۳۹۷). بررسی عوامل موثر بر سرمایه اجتماعی دانشجویان: گامی به سوی توسعه اجتماعی. نشریه علمی-پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی. دوره ۱۱، شماره ۳ صفحات ۶۴-۷۲.
- نصرافهانی، علی؛ فرخی، مجتبی؛ امیری، زینب (۱۳۹۵). تاثیر سرمایه اجتماعی بر توانمند سازی کارکنان (مورد مطالعه: پرستاران بیمارستان شریعتی تهران). جامعه شناسی کاربردی. دوره ۲۷، شماره ۲. شماره پیاپی ۶۲ صص ۱۲۶-۱۱۱.
- سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰). تهران: وزارت آموزش و پرورش.
- Acun, Ismail (2020). **niversity Students' Social Capital, Social Media Usage and Democratic Citizenship Behaviors**. *International Journal of Progressive Education*, v16 n1 p223-236
- Alieva, Saryat A.; Bilalov, Magomed K.; Gadzhiev, Ramazan D.; Radzhabova, Raisa V.; Salmanova, Dzhamila A (2018). **Pedagogical Technology for Identifying the Level of Patriotism Formation in Senior School Students within Actualization of Social Commitment and Initiative**. *Journal of Social Studies Education Research*, v9 n2 p329-348
- Arriaza, Gilberto; Rocha, Christie (2016). **Growing Social Capital in the Classroom**. *Issues in Teacher Education*, v25 n1 p59-71
- Bothma, Francisca (2020). **Accountability as a Mechanism towards Professionalizing Teaching in Higher Education**. Bulgarian Comparative Education Society. Paper presented at the Annual International Conference of the Bulgarian Comparative Education Society (BCES) (18th, Online, Jun 2020)
- Fullan, Michael; Rincon-Gallardo, Santiago; Hargreaves (2015). **Professional Capital as Accountability**. *Education Policy Analysis Archives*, v23 n15

- Gendron, Bénédicte; Kouremenou, Eleni-Sofia; Rusu, Carmen (2016). **Emotional Capital Development, Positive Psychology and Mindful Teaching: Which Links?**. *International Journal of Emotional Education*, v8 n1 p63-74
- Göksel, A., Aydıntan, B., & Bingöl, D. (2010). Knowledge Sharing Behavior in Organizations: A View from Social Capital Dimension. *Ankara Universities SBF Dergisi*, 65(4), 87-109.
- Gültekin, Okan(2019). **Social Capital's Effect on Physical Education and Teachers' Job Satisfaction**. *Journal of Education and Learning*, v8 n1 p164-171
- Heyns, M., & Rothmann, S. (2015). Dimensionality of trust: An analysis of the relations between propensity, trustworthiness and trust. *SA Journal of Industrial Psychology*, 41(1), 01-12.
- Kahraman, İ., & Summak, S. (2016). A mixed methods study on developing of social capital in schools. *The Journal of Academic Social Science*, 4(26), 482-504. <https://doi.org/10.16992/ASOS.1161>
- Kuranchie, Alfred; Addo, Hillar (2017). **Differential Parental Social Capital Investment in Children's Education: Research Evidence**. *African Educational Research Journal*, v5 n3 p207-214
- Kwok-Kuen TSANG, (2010), School Social Capital and School Effectiveness, *Education Journal*, Vol. 37, Nos. 1–2, Summer–Winter 2009, 119–136 © The Chinese University of Hong Kong.
- Lindt, Suzanne; Gupta, Dittika (2020). Impact of Informal Experiences: Changes in Mathematics Motivation for Middle Scholars. *World Journal of Education*. v10 n3 p88-94.
- Magson, Natasha R.; Craven, Rhonda G.; Bodkin-Andrews, Gawaiian H (2014). **Measuring Social Capital: The Development of the Social Capital and Cohesion Scale and the Associations between Social Capital and Mental Health**. *Australian Journal of Educational & Developmental Psychology*, v14 p202-216.
- Moses, Ikupa; Admiraal, Wilfried; Berry, Amanda; Saab, Nadira (2019). **Student-Teachers' Commitment to Teaching and Intentions to Enter the Teaching Profession in Tanzania**. *South African Journal of Education*, v39 n1 Article 1485
- Namalır, M. (2015). According to school administrators and teacher's social capitals using level in schools. Unpublished doctoral thesis, University of Gazi, Ankara, Turkey
- Osmond-Johnson, Pamela (2017). **Leading Professional Learning to Develop Professional Capital: The Saskatchewan Professional Development Unit's Facilitator Community**. *International Journal of Teacher Leadership*, v8 n1 p26-42
- Polatcan, Mahmut; Balci, Ali (2019). **Social Capital Wealth as a Predictor of Innovative Climate in Schools**. *International Journal of Contemporary Educational Research*, v6 n1 p183-194.
- Ryan, Sarah; Junker, Brian W. (2019). **The Development and Testing of an Instrument to Measure Youth Social Capital in the Domain of Postsecondary Transitions**. *Youth & Society*, v51 n2 p170-192
- Siciliano, M. D. (2016). It's the quality not the quantity of ties that matters: Social networks and self-efficacy beliefs. *American Educational Research Journal*, 53, 227-262. <https://doi.org/10.3102/0002831216629207>
- Sumarni, Sri M.; Dardiri, Achmad; Zuchdi, Darmiyati (2015). **The Development of Character Education Model Based on Strengthening Social Capital for Students**

of State Islamic University (UIN) Sunan Kalijaga. *Journal of Education and Practice*, v6 n1 p13-22

- Vanichvatana, Sonthya (2019). Investigation of Student's Preferences for Off-Campus Informal Learning Spaces: The Case of Business School Students in Bangkok. *Cypriot Journal of Educational Sciences*. v14 n4 p590-600.
- Yu (April) Chen and Soko S. Starobin (2019). Formation of Social Capital for Community College Students: A Second-Order Confirmatory Factor Analysis. *Community College Review* 2019, Vol. 47(1) 3–30
- Ding, Yafen(2020). **The Relationship between Parents' Access to Social Capital and Children's Educational Outcomes in a Global Context**. Online Submission
- Tinkler, Alan; Tinkler, Barri (2020). **Building Social Capital through Community-Based Service-Learning in Teacher Education**. *Journal of Community Engagement and Higher Education*, v12 n2 p44-58
- Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Grounded Theory Research: Procedure and Evaluative Criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.

Designing a model for education and development of social capital of high school students

Mohsen Dibaei saber¹, Reza Mirarab Razi²

Abstract:

Objective: The aim of this study was to design a model of education and social capital development for high school students.

Methods: The research method is qualitative and based on the Grounded theory. The research information population included specialists in the field of sociology, educational planning, as well as experts in the field of curriculum planning. Twenty-one samples were purposefully selected and interviewed in a saturated manner. The data collection tool was a semi-structured interview form. The data obtained from the interview were analyzed in order to obtain the hidden meanings according to Glaser approach of open, axial and selective coding. To validate the findings of the member review method and to increase the reliability of the method; A systematic process of recording, recording and writing data was used.

Results: The results showed that the model of education and development of social literacy of high school students from eleven components; Social trust, social accountability, social health, social interaction, social identity, social knowledge, social core value, social legitimacy, social unity, emotional capital, and social commitment are formed.

Keywords: education, development, social capital, component, data foundation theory.

---

¹ - Assistant professor, Faculty of education, university of shahed Tehran, Iran

² - Assistant professor, Faculty of education, university of Mazandaran, Iran